

Rozdział II

Powstanie Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie i jej kampusu

Anna Jarosz-Nojszewska

1. Początki SGH

W 1906 roku powstały Prywatne Kursy Handlowe Męskie Augusta Zielińskiego, których pierwsza siedziba mieściła się w wynajętym lokalu na ulicy Smolnej. Szkoła rozwijała się szybko, pomimo nagłej śmierci jej założyciela w 1908 roku. W 1909 roku nazwę zmieniono na Wyższe Kursy Handlowe im. Augusta Zielińskiego, a w 1911 roku Szkoła wraz z biblioteką przeniosły się na ulicę Koszykową⁵⁴.

Wybuch I wojny światowej zahamował rozwój uczelni. Zmniejszyła się liczba słuchaczy i odnotowano poważne straty materialne⁵⁵. Zajęcie Warszawy przez wojska niemieckie w 1915 r. miało pozytywny wpływ na dalsze losy Szkoły. Niemcy okupujący Warszawę nadali uczelni rangę „Handelshochschule” pod warunkiem zachowania przez Szkołę apolityczności. Wyższe Kursy Handlowe im. A. Zielińskiego zostały wówczas przemianowane na Wyższą Szkołę Handlową (WSH)⁵⁶. Odzyskanie niepodległości było momentem przełomowym w jej dziejach. Jako jedyna w kraju wyższa szkoła ekonomiczna objęła swoim zasięgiem cały kraj. Struktura organizacyjna WSH, ukształtowana w czasie wojny, została potwierdzona przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Ustawa sejmowa z 1924 roku przyznała Szkole uprawnienia, jakie miały państwowe szkoły akademickie⁵⁷.

⁵⁴ J. Kaliński, *Szkoła Główna Handlowa 1906–1996. Wykład wygłoszony 17 kwietnia 1996 r., w: 90 lat Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie 1906–1996. Z obchodów 90-lecia Szkoły Głównej Handlowej*, Warszawa 1996, s. 8; W. Morawski, *Trudne początki 1906–1915. Prywatne Kursy Handlowe Męskie Augusta Zielińskiego. Wyższe Kursy Handlowe im. Augusta Zielińskiego, w: Historia Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie 1906–2006*, red. W. Morawski, Warszawa 2006, s. 30–37.

⁵⁵ J. Macieja, S. Wrzosek, *Szkoła Główna Planowania i Statystyki w Warszawie*, w: *Dzieje Mokotowa*, Warszawa 1972, s. 423.

⁵⁶ J. Kaliński, *Szkoła Główna Handlowa 1906–1996...*, op.cit., s. 8.

⁵⁷ Ustawa z dnia 13 lutego 1924 r. w przedmiocie przyznania Wyższej Szkole Handlowej w Warszawie praw szkół akademickich, Dz.U. 1924 nr 19 poz. 185.

Wzrost zadań Szkoły po 1918 roku powodował, że dotychczasowa siedziba przy ulicy Koszykowej okazała się za ciasna i nieodpowiednia dla kształcenia i rozwoju badań naukowych. Był to zwykły czynszowy budynek mieszkalny, z typowym podwórkiem studnią, zaadaptowany dla potrzeb szkolnych. Na pierwszym piętrze mieściła się bursa, a od podwórza biblioteka. Sale wykładowe znajdowały się na drugim, trzecim i czwartym piętrze. Jednak mimo adaptacji żadna z sal nie była w stanie pomieścić słuchaczy na ogólnych, obowiązkowych wykładach dla I i II roku. Dlatego Szkoła była zmuszona wynajmować na mieście większe sale wykładowe: w Pałacu Staszica, w Muzeum Przemysłu na Krakowskim Przedmieściu, w Teatrze im. Fredy przy ulicy Śniadeckich 5⁵⁸.

Z tego względu już w 1918 roku rozpoczęto starania o przyznanie odpowiedniego placu dla uczelni. W tym samym czasie dyrektor Wyższej Szkoły Handlowej Bolesław Miklaszewski⁵⁹ zwrócił się do architekta Jana Witkiewicza-Koszczyca⁶⁰ z prośbą o wykonanie

Bolesław Miklaszewski (1871–1941)

Źródło: Historia Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie 1906–2006, red. W. Morawski, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2006

⁵⁸ A. Ivanka, *Wspomnienia skarbowca 1927–1945*, Warszawa 1964, s. 40.

⁵⁹ Bolesław Miklaszewski (1871–1941), chemik, ekonomista, działacz polityczny i społeczny. Był związany z kursami Augusta Zielińskiego od początku ich powstania. Od 1912 roku dyrektor Wyższych Kursów Handlowych im. Augusta Zielińskiego. W 1915 roku doprowadził do przekształcenia Kursów w Wyższą Szkołę Handlową, w której nadal pełnił funkcję dyrektora. W latach 1917–1919 był profesorem Politechniki Warszawskiej. W latach 1923–1924 sprawował funkcję ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego w rządzie Władysława Grabskiego. W latach 1925–1928 i 1932–1937 był rektorem WSH/SGH. W latach 1935–1939 senator RP. W czasie II wojny światowej zaangażowany w tajne nauczanie. W. Morawski, *Trudne...*, op.cit., s. 37; J. Kaliński, *Bolesław Miklaszewski*, w: *Rektorzy Szkoły Głównej Handlowej 1925–1994*, red. J. Kaliński, Warszawa 1994.

⁶⁰ Jan Witkiewicz-Koszczyca (1881–1958), architekt i konserwator zabytków, w swojej twórczości łączył nowoczesne koncepcje architektoniczne z tradycyjnymi elementami architektury polskiej. Był bratankiem Stanisława Witkiewicza i stryjczym bratem Witkacego. W czasie studiów architektonicznych w Monachium zaczął używać przydomku Koszczyca, pochodzącego od panińskiego nazwiska prababki, Anieli z Koszczyców Szemiothowej. Początkowo był to tylko pseudonim w jego politycznej, konspiracyjnej działalności w środowisku polskich studentów, jednak później stał się integralną częścią nazwiska. Koszczyca zaprojektował i wybudował wiele obiektów w Kazimierzu Dolnym (m.in. Szkołę Rzemiosł Budowlanych, Dom Kifnerów, Dom Potworowskich, Łaźnię Miejskie, odbudował i konserwował Kamienicę Celejowską i Kamienicę Przybyłów) i Nałęczowie (m.in. willa Brzozy, Apteka), od 1925 r. zamieszkał w Warszawie, gdzie rozpoczął budowę kampusu WSH. M. Leśniakowska, *Architekt Jan Koszczyca-Witkiewicz (1881–1958) i budowanie w jego czasach*, Warszawa 1998, s. 9; M. Paprotny, *Jan Koszczyca-Witkiewicz – twórca gmachów SGH*, „Mówią Wieki” 2006, nr 4, s. 29–31.

wstępnych szkiców budynku. Według jego zamierzeń programowych uczelnia miała obejmować trzy podstawowe gmachy, tj. doświadczalny, technologiczny i biblioteczny. Wybór architekta nie był przypadkowy. Bolesława Miklaszewskiego z Janem Witkiewiczem-Koszczycem łączyła wieloletnia przyjaźń ugruntowana związkami rodzinnymi. Koszczyc był także znanym i wziętym architektem w środowisku nałęczowsko-warszawskiej inteligencji⁶¹.

Pierwszy szkic nowego gmachu WSH Koszczyc wykonał na początku 1919 roku. Ten pierwszy szkic nie zachował się, jednak wiadomo, że był zgodny z założeniami programowymi Miklaszewskiego. Przewidywał wolnostojący trzypiętrowy budynek na rzucie wydłużonego prostokąta (długość 91,5 m, szerokość 45 m) z dwoma wewnętrznymi patio. Projekt ten posłużył Bolesławowi Miklaszewskiemu do rozpoczęcia starań o przyznanie placu pod budowę gmachu szkolnego.

Jan Witkiewicz-Koszczyc (1881–1958)

Źródło: Zbiory rodzinne
Jana Witkiewicza-Koszczyca

2. Lokalizacja

Dzięki staraniom dyrekcji WSH we wrześniu 1919 roku Ministerstwo Rolnictwa i Dóbr Państwowych przyznało Ministerstwu Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego na potrzeby WSH plac u zbiegu ulic Topolowej i Nowowiejskiej. Plac był wydzielony z gruntów państwowych Pola Mokotowskiego i znajdował się przy planowanej trasie N-S (północ-południe). Miał być wydzierżawiony WSH na okres 99 lat w zamian za opłatę roczną. Jednak do przekazania placu nie doszło⁶². Nastąpiła bowiem zmiana decyzji w sprawie zagospodarowania tego placu i dyrekcja WSH musiała podjąć starania o nową lokalizację dla szkoły. W efekcie dalsze prace projektowe nad przyszłym kampusem WSH zostały zawieszono na okres trzech lat w związku z przedłużającą się procedurą uzyskania przyznanej parceli. Do prac projektowych powrócono w 1922 roku. W skład planowanego wówczas kompleksu miały wejść ostatecznie pawilony: doświadczalny, biblioteczny i główny, muzeum towaroznawczo-przemysłowe oraz korporacyjna kolonia bursy studenckiej i domów profesorskich.

⁶¹ M. Leśniakowska, *Architekt...*, op.cit., s. 50.

⁶² J. Witkiewicz-Koszczyk, *Sprawozdanie...*, op.cit., s. 7.

Według planów Miklaszewskiego taka kolonia integrowałaby studentów i kadre naukową ze Szkołą⁶³. W 1922 roku specjalna komisja WSH opracowała program budowy gmachów, uwzględniający potrzeby uczelni. Został on zatwierdzony przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. W tym samym roku został przygotowany przez Witkiewicza-Koszczyca plan WSH z lotu ptaka, który w styczniu 1923 roku został przesłany do Okręgowej Dyrekcji Robót Publicznych oraz Magistratu m.st. Warszawy. W tym samym czasie zarząd WSH zwrócił się z prośbą o ocenę projektu Witkiewicza-Koszczyca do architektów Alfonsa Graviera, Karola Jankowskiego i Tadeusza Zielińskiego. Opinia była pozytywna, jednak eksperci zasugerowali, aby przeprowadzić konkurs uwzględniający również najbliższe otoczenie szkoły, w szczególności obejmujący usytuowanie budynków szkolnych wobec ulic i placu planowanych przez miasto.

W 1923 roku starania dyrekcji WSH o przydział nowej lokalizacji zakończyły się sukcesem. WSH przydzielono teren na Mokotowie, przy ulicy Rakowieckiej 6. Dnia 3 grudnia 1923 roku została podpisana stosowna umowa pomiędzy Okręgową Dyrekcją Robót Publicznych a WSH, reprezentowaną przez Zygmunta Chrzanowskiego, Feliksa Zielińskiego i Bolesława Miklaszewskiego. Plac został przekazany WSH w dzierżawę na 99 lat. Znajdował się w bezpośrednim sąsiedztwie do planowanej trasy N-S i alei Niepodległości. Teren uzyskany przez uczelnię był zadrzewiony, obejmował kanał miejski, wodociąg i bocznice grójeckiej kolejki wąskotorowej, umożliwiającej dowóz materiałów budowlanych. Przewidywano także przedłużenie bocznic szerokotorowej.

Decyzja o przeprowadzce na ulicę Rakowiecką była podejmowana ze sporymi oporami, ponieważ miejsce to znajdowało się z dala od centrum miasta. Córka Bolesława Miklaszewskiego tak wspomina ten okres: „Po odzyskaniu niepodległości mury rudery, w której mieściła się szkoła, pękały niemal od uczącej się młodzieży. Ojciec nie zgadzał się na żadne remonty, twierdził, że szkoda każdego grosza włożonego w Koszykową 9, konsekwentnie dążył do budowy własnego gmachu. Koledzy ojca, którzy nie przewidywali późniejszego rozwoju Warszawy, nie chcieli słyszeć o wielkim i tanim placu, upatrzonym przez ojca na ul. Rakowieckiej. Woleli coś znacznie mniejszego, byle nie »na końcu świata«. Ojciec twierdził, że za szkołą przyjdzie miasto, sam się zresztą starał o to gorliwie, kołacząc do Zarządu Miejskiego o linię tramwajową i uporządkowanie ulicy”⁶⁴.

Gdy Wyższa Szkoła Handlowa uzyskała prawo do dzierżawy terenu przy ulicy Rakowieckiej, powołano Komitet Budowlany pod przewodnictwem wiceministra skarbu Bolesława Markowskiego, który wyłonił zespół do przygotowania i prowa-

⁶³ M. Leśniakowska, *Architekt...*, op.cit., s. 50.

⁶⁴ A. Ehrenfreucht, *Bolesław Miklaszewski w oczach córki*, „Gazeta Młodego Ekonomisty” 1956, nr 2, s. 3.

dzenia budowy⁶⁵. W związku z faktem, że pierwsze szkice J. Witkiewicza-Koszczyca nie uzyskały aprobaty inwestora, zdecydowano się na zorganizowanie zamkniętego konkursu. Zamówiono dwa projekty – pierwszy u K. Jankowskiego i F. Lilpopa, a drugi u J. Witkiewicza-Koszczyca. Zaangażowanie Biura Architektonicznego Lilpopa i Jankowskiego wiązało się zapewne z ich marką jako czołowych wówczas architektów stosujących nowoczesne technologie. Byli oni też laureatami pierwszej nagrody za projekt Szkoły Handlowej w Łodzi, a więc mieli doświadczenie z obiektami tego typu. Projekt Jankowskiego i Lilpopa przewidywał zabudowę zwartą, projekt Witkiewicza-Koszczyca – pawilonową⁶⁶.

3. Projekt

Ostatecznie w lutym 1924 r. zapadła decyzja o realizacji projektu J. Witkiewicza-Koszczyca. W czerwcu 1924 roku, po naniesieniu poprawek, projekt złożono w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego⁶⁷. Projekt zakładał budowę głównego pawilonu od strony projektowanej trasy N-S i pawilonu doświadczalnego od strony ulicy Rakowieckiej i pawilonu bibliotecznego od projektowanej ulicy Batorego. Rozwiązanie takie przyjęto ze względu na niedostatek środków finansowych i możliwość etapowego realizowania budowy.

Projekty WSH, opracowane z pomocą zatrudnionych w biurze Witkiewicza-Koszczyca studentów architektury Politechniki Warszawskiej Cezarego Goralskiego, Antoniego Karczewskiego i Piotra Kozińskiego, obejmowały wszystkie trzy gmachy. Od połowy 1924 roku było jednak wiadomo, że budowa rozpocznie się od Budynku Zakładów Doświadczalnych przy ulicy Rakowieckiej⁶⁸. Decyzja taka zapadła z uwagi na pilną konieczność poprawy warunków lokalowych. Pawilon doświadczalny był

⁶⁵ W skład Komitetu Budowlanego weszli: Maurycy Chorzewski, Stefana Brun, Jan Cieśliński, Kazimierz Czerwiński, Jan Dmochowski, Jan Jabłkowski, Aleksander Jackowski, Marian Jarniński, Kazimierz Kasperski, Tadeusz Kociatkiewicz, Stanisław Kocot, Stefan Kozłowski, Konstanty Krzeczkowski, Stanisław Lubomirski, Zdzisław Męczyński, Bolesław Miklaszewski, Jerzy Meyer, Jana Mroczkowski, Władysław Osuchowski, Tadeusz Piasecki, Ignacy Pollak, Stefan Rębieliński, Stefan Rudziński, Aleksander Sujkowski, Ignacy Zawadzki i Feliks Zieliński. Komitet powołał zespół do prowadzenia budowy gmachu w składzie: Maurycy Chorzewski, Stefan Kozłowski, Zdzisław Mączyński, Bolesław Miklaszewski, Jan Witkiewicz-Koszczyca i Feliks Zieliński. W. Mróz, *Działalność dydaktyczna Wyższej Szkoły Handlowej – Szkoły Głównej Handlowej w latach 1915–1939*, Warszawa 1994, s. 79; *Wyższa Szkoła Handlowa, Szkoła Główna Handlowa, Miejska Szkoła Handlowa 1906–1945*, Warszawa 1984, s. 41.

⁶⁶ M. Leśniakowska, *Architekt...*, op.cit., s. 51; W. Mróz, *Działalność...*, op.cit., s. 79.

⁶⁷ Projekt został zatwierdzony przez Wydział Budowlany Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego dnia 16 września 1924 roku, a następnie przez Departament Budowlany Ministerstwa Robót Publicznych dnia 8 października 1924 roku. J. Witkiewicz-Koszczyca, *Sprawozdanie...*, op.cit., s. 12; M. Leśniakowska, *Architekt...*, op.cit., s. 226.

⁶⁸ M. Leśniakowska, *Architekt...*, op.cit., s. 52.

więc przewidziany jako tymczasowa siedziba całej Szkoły, do czasu wybudowania gmachu głównego. Wymusiło to takie modyfikacje pierwotnego projektu, aby po wybudowaniu pozostałych budynków można było bez większych kosztów przywrócić funkcje docelowe. Z tego powodu Witkiewicz-Koszczyz wybrał szkieletową konstrukcję żelbetonową z cienkimi ściankami działowymi jako technologię tańszą, racjonalniejszą i trwalszą niż ściany z cegły.

Pawilon Zakładów Doświadczalnych (budynek A) w latach trzydziestych

Źródło: Archiwum Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie.

Projekt Witkiewicza-Koszczyca przewidywał pawilon na rzucie kwadratu, w którego centrum miała znaleźć się duża aula. Aula miała być rodzajem wewnętrznego podwórka z górnym światłem, dzięki czemu jej wybudowanie było znacznie tańsze niż w przypadku budowy dodatkowego skrzydła budynku. Aula była przeznaczona do wykładów obowiązkowych dla studentów I i II roku i miała pomieścić około 600 słuchaczy. Wejścia do auli znajdowały się na parterze i piętrze. Na parterze za aulą miały być zlokalizowane pomieszczenia dla kadry naukowej (gabinety profesora i asystentów, pomieszczenie przygotowawcze). Na parterze budynku miały też znaleźć się szatnia, palarnia, pracownia kontrolna, dwie sale wykładowe lub laboratoryjne, toalety i dwa mieszkania dla pracowników. Na drugim piętrze miały znajdować się pracownie naukowe dla studentów i kadry naukowej oraz gabinety profesorów.

Z kolei na poddaszu projekt przewidywał sale z górnym oświetleniem, przeznaczone do kompletowania zbiorów, i siedem pokojów mieszkalnych.

Przeprowadzenie budowy według tego projektu byłoby łatwiejsze, gdyby budynek mógł być od razu wykończony zgodnie z przeznaczeniem. Jednak z uwagi na fakt, że w pierwszym okresie budynek doświadczalny miał pomieścić całą WSH, na której uczyło się wówczas około 1400 studentów, sale laboratoryjne musiały ulec podziałowi na większą liczbę mniejszych pomieszczeń. Dodatkowo nieliczne sale wykładowe i seminaryjne musiały być tak zaprojektowane, aby w przyszłości, po wybudowaniu głównego gmachu WSH, można było zamienić je w laboratoria. W rezultacie wszystkie pomieszczenia na wszystkich kondygnacjach mogły z czasem okazać się laboratoriami. Wiązało się to z koniecznością takiego opracowania projektu, aby w przyszłości podczas przywracania pierwotnego przeznaczenia sal wykonać jak najmniej prac.

W efekcie przyszła pracownia kontrolna na parterze została podzielona na sale organizacji młodzieżowych, obok których powstała część oficjalna – sekretariat i gabinety przeznaczone dla władz uczelni. Na pierwszym piętrze znalazło się dziewięć sal seminaryjnych, każda na 40 słuchaczy, jedna większa sala przeznaczona dla 65–75 słuchaczy i trzy gabinety profesorów. Na drugim piętrze znalazło się dziewięć sal seminaryjnych mieszczących po 40 słuchaczy i dwie większe sale seminaryjne mieszczące po 65–75 słuchaczy oraz jeden gabinet. Na poddaszu znalazła się jedna duża sala przeznaczona do nauki rachunkowości oraz, do czasu zbudowania specjalnego pawilonu, czytelnia mogąca pomieścić 200 osób, magazyn na 80 000 książek, gabinet dyrektora biblioteki oraz pomieszczenia przeznaczone do katalogowania i wydawania książek⁶⁹.

4. Budowa

Szybko przystąpiono do przygotowania terenu budowy. Na początku, zgodnie z umową podpisaną z Okręgową Dyрекcją Robót Publicznych, rozebrano resztki ruder, które znajdowały się na placu. Później bezpośrednio na placu budowy przygotowano także domek, w którym w okresie budowy mieszkał Witkiewicz-Koszczyz, dzięki czemu mógł prowadzić stałą, codzienną kontrolę techniczną nad przebiegiem budowy. W okresie letnim w domku tym mieszkał także Bolesław Mikłaszewski, który także prowadził kontrolę postępu robót⁷⁰.

W ramach przygotowań placu pod budowę przeprowadzono bocnicę kolei szerokotorowej z sąsiedniego lotniska o długości 355 m i wydzierzawiono od Dyrekcji

⁶⁹ J. Witkiewicz-Koszczyz, *Sprawozdanie...*, op.cit., s. 27.

⁷⁰ Ibidem, s. 44.

Kolei 500 m biejących szyn wąskotorowych i cztery wywrotki potrzebne do przewozu materiałów budowlanych. Gruzem wysypano drogi, którymi miały być dowożone na plac materiały budowlane.

Głównym wykonawcą pracującym przy budowie była firma Martens i Daab, która wykonała wszystkie roboty żelbetonowe, murarskie, dekarские, stolarskie. Projekt i wykonanie prac kanalizacyjnych, wodociągowych oraz instalację wentylacji i ogrzewania przekazano firmie Józef Kampler i Spółka Inżynierowie. Instalacje elektryczne, według projektu opracowanego przez inż. Stanisława Siweckiego, zrobiło Powszechne Towarzystwo Elektryczne. Roboty malarskie i szklarskie wykonała firma Władysław Płachciński z Warszawy. Posadzki terakotowe zostały dostarczone i ułożone przez firmę Dziewulski i Lange, natomiast podłogi drewniane i meble wykonała fabryka Zwierzyniec z Zamojszczyzny. Roboty żelazne i konstrukcyjne, np. szatnia i zasłona w auli, zostały zrobione przez warszawską firmę Zieleziński. Mosiężne klamki do drzwi wewnętrznych wykonała fabryka J. Fraget z Warszawy. Żelazne roboty artystyczne wykonano w Państwowej Szkole Przemysłowej na Pradze pod kierownictwem dyrektora Kazimierza Wolskiego. Projekty kolorowych obrazów w cegle polewanej na attyce narysował profesor Warszawskiej Szkoły Sztuk Pięknych Wojciech Jastrzębowski. Polewane cegły kolorowe wypaliła firma inż. Czechowskiego i Wojnackiej z Warszawy.

Prace budowlane rozpoczęto w listopadzie 1924 roku, w październiku 1925 roku budynek był już wzniesiony w stanie surowym, a 24 listopada 1926 roku został oddany do użytku. Zajęcia w nowym budynku rozpoczęły się już 10 września 1926 roku. Koszty budowy zostały pokryte z dotacji Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Budowa kosztowała 2,4 mln zł⁷¹. Dnia 6 listopada 1927 roku odbyła się uroczystość poświęcenia nowego gmachu, w której wziął udział Prezydent RP Ignacy Mościcki.

5. Biblioteka

W 1926 roku zatwierdzono projekt budowy biblioteki. W kwietniu 1928 roku ogłoszono przetarg na budowę pawilonu, a w maju przyjęto plan realizacji budowy. Prace ziemne i fundamentowe zostały jednak wstrzymane ze względów finansowych. W znacznej mierze wpłynęło na to ograniczenie dotacji Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Z pomocą przyszła Biblioteka Narodowa. Wyższa Szkoła Handlowa zawarła z nią umowę o wynajęcie części pomieszczeń w planowanym pawilonie. Biblioteka WSH była bowiem budowana z perspektywą na jej powiększenie

⁷¹ W. Mróz, *Działalność...*, op.cit., s. 67.

w przyszłości, zakładano możliwość gromadzenia zbiorów przez 50 lat. Biblioteka Narodowa udzieliła szkole pożyczki i opłaciła z góry czynsz za okres sześciu lat. Bolesław Miklaszewski w swoich wspomnieniach pisał: „Właśnie w 1924 roku, gdy przystępowałem do budowy pierwszego gmachu Wyższej Szkoły Handlowej w Warszawie, prosiłem naczelnika wydziału bibliotek pana Stefana Dembego, aby mi pomógł wybudować gmach drugi WSH, to mu lokal dam dla Biblioteki Narodowej, gdyż wybudowanie tak kapitalnego i wielkiego gmachu, jakim z natury rzeczy musi być ten gmach, spotka wiele i wielkich trudności. Niestety moje przewidywania sprawdziły się. Gmach Biblioteki Narodowej nie został jeszcze zbudowany. [...] Gmach Biblioteki Wyższej Szkoły Handlowej w Warszawie został zbudowany i oddany do użytku równocześnie i Bibliotece Narodowej, i Wyższej Szkole Handlowej, a więc i nauka polska, jako reprezentantka całej kultury narodu, i nauka gospodarcza, która dotychczas była pasierbem, zyskała nową siedzibę”⁷².

W efekcie umowy podpisanej z Biblioteką Narodową Wyższa Szkoła Handlowa otrzymała kwotę 1220 tys. zł, czyli 1/3 kosztów budowy i wyposażenia gmachu. Umożliwiło to wznowienie budowy w lipcu 1929 roku. Koszt budowy gmachu bibliotecznego wyniósł 3,3 mln zł. Był to pierwszy gmach biblieczny zrealizowany w niepodległej Polsce, a zarazem drugi w Europie⁷³. Budowę finansowała Szkoła częściowo z funduszy własnych (z pożyczki i czynszu opłaconego przez Bibliotekę Narodową), kwoty uzyskanej ze sprzedaży nieruchomości przy ulicy Koszykowej przekazanej przez Towarzystwo WSH i kredytów uzyskanych w Banku Gospodarstwa Krajowego. W tym czasie władze uczelni podjęły decyzję o zakupie od Skarbu Państwa terenu przy ulicy Rakowieckiej 6 za kwotę 265 tys. zł.

Budowa gmachu Biblioteki została wykonana pod ogólnym kierownictwem Komitetu Budowy i pod dozorem technicznym architekta Jana Witkiewicza-Koszczyca. Nowy gmach miał być utrzymany w takim samym stylu, co nowoczesny gmach szkoły, a zarazem miał odpowiadać najnowszym wymaganiom budownictwa bibliotecznego. Budowa gmachów bibliecznych w Europie nie była po I wojnie światowej zjawiskiem powszechnym. Wpływało na to głównie niewielkie zapotrzebowanie na książkę wśród niższych warstw społeczeństwa, z kolei elity intelektualne posiadały własne księgozbiory. W wielu państwach dotkniętych wojną brakowało też środków materialnych na tego rodzaju inwestycje. Biblioteki istniejące w Polsce można było pod względem lokalowym zaliczyć do zabytków historycznych. Za wzór nie mogły też posłużyć dziewiętnastowieczne budowle zagraniczne, które często w swoich założeniach miały wiele błędów. Witkiewicz-Koszczyk przeprowadził poważne studia

⁷² B. Miklaszewski, *Pamiętnik*, oprac. A. Gawerski, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2007, s. 302.

⁷³ W 1918 roku oddano do użytku bibliotekę kantonalną w Zurychu. M. Leśniakowska, *Architekt...*, op.cit., s. 53.

i szereg konsultacji z bibliotekarzami, zanim przystąpił do opracowania projektu. Gmach biblioteczny miał być rozwiązany tak, żeby droga książki i droga czytelnika się nie krzyżowały. Ten warunek został zachowany⁷⁴.

Wykonanie robót zostało powierzone w zasadzie tym samym firmom, które wznosiły gmach doświadczalny. Do budowy wykorzystano część materiałów, które pozostały z budowy pawilonu pierwszego. Biblioteka została wybudowana w ciągu siedemnastu i pół miesiąca. Pawilon biblioteczny wraz z wyposażeniem oddano do użytku we wrześniu 1930 roku, a 28 stycznia 1931 roku nastąpiło jego oficjalne przejęcie przez Komitet Budowlany.

Gmach biblioteczny jako symetryczny do pawilonu doświadczalnego musiał swoimi zewnętrznymi wymiarami odpowiadać poprzednikowi. Został więc wybudowany na planie kwadratu (45,38 m x 45,38 m). Wejście do gmachu zlokalizowano od strony planowanej ulicy Batorego. Budynek ma trzy kondygnacje. Na parterze znalazły się pomieszczenia administracji, cztery sale seminaryjne, szatnia i pomieszczenia przeznaczone do prac pośrednio związanych z biblioteką jak biuro redakcji wydawnictw własnych, magazyn wydawnictw, zecernia, drukarnia itp., a także dwa mieszkania dla personelu biblioteki. Na pierwszym piętrze znalazł się główny magazyn książek, pracownie bibliotekarzy (m.in. introligatornia, sale do katalogowania i sortowania książek, ciemnia fotograficzna) oraz gabinet dyrektora biblioteki i pomieszczenia biurowe. Na drugim piętrze znalazły się palarnia i pomieszczenie z katalogami, stanowiące przedsionek do czytelni. Na trzecim piętrze znalazły się czytelnie, połączone z niższymi piętrami systemem dźwigów, i mieszkanie dyrektora biblioteki. Cała konstrukcja została wykonana z żelbetonu oraz żelaza i szkła⁷⁵.

Ogólna kubatura, wynosząca 36751 m³, została obliczona na 1000 osób mogących pomieścić się swobodnie w czytelniach (czytelnia główna 400 osób, dwie mniejsze 160 osób) bądź salach seminaryjnych i wykładowych. W czytelniach przewidziano 2,16 m² na jednego czytelnika powierzchni. Czytelnia główna o wysokości dwóch pięter odznacza się szczególnie efektownym rozwiązaniem, które tworzą trzy oszklone okrągłe kopuły wsparte na dwudziestu kolumnach obłożonych drewnem. Wysokie okna, od podłogi do sufitu, zapewniają dużą ilość światła. Wzdłuż ścian znalazły się wbudowane na stałe regały księgozbioru podręcznego. Bezpośrednio pod czytelnią znajdują się magazyny książek. Magazyny zostały obliczone na przechowywanie ponad 700 tys. tomów.

Budowa gmachu biblioteki była dziełem pionierskim, jeśli chodzi o nowoczesne budownictwo biblioteczne w Polsce. Gmach zapewniał bibliotece również perspektywy

⁷⁴ J. Skiwska, *Historia Biblioteki Szkoły Głównej Planowania i Statystyki 1906–1978*, Warszawa 1979, s. 28.

⁷⁵ J. Witkiewicz-Koszczyk, *Budowa gmachu bibliotecznego Wyższej Szkoły Handlowej w Warszawie*, Warszawa 1933, s. 8.

rozwoju, zarówno w zakresie powiększania księgozbioru, jak i w zakresie rozszerzenia działalności bibliograficznej, wydawniczej i dydaktycznej. W budynku przewidziano pomieszczenia na instytut bibliograficzny, sale do głośnej nauki, sale ćwiczeniowe, czytelnię zbiorów specjalnych, pracownię fotograficzną, intrologatorię i redakcję wydawnictw. Dzięki nowej lokalizacji biblioteka z małej biblioteki o charakterze pomocniczym przekształciła się z czasem w potężną instytucję naukową. Przed wojną księgozbiór biblioteki osiągnął liczbę ponad 150 tys. tomów dzieł z zakresu nauk społeczno-ekonomicznych, co stawiało ją w rzędzie najważniejszych bibliotek tego typu w skali europejskiej.

Biblioteka w latach trzydziestych

Źródło: Narodowe Archiwum Cyfrowe.

Budowa pawilonu głównego nie została przed wojną zrealizowana ze względu na brak środków finansowych. Zdecydowano się na budowę niewielkiego budynku mieszkalnego dla pracowników, usytuowanego na terenie uczelni. Decyzja w tej sprawie zapadła podczas posiedzenia Senatu Szkoły Głównej Handlowej w dniu 6 marca 1934 r. Postanowiono powołać do życia specjalny komitet budowlany. Zgodzono się na budowę jednego domu dwunastomieszkaniowego dla służby i jednego domu

sześciomieszkaniowego dla profesorów, względnie asystentów. Budynek został sfinansowany z kredytu, który zaciągnięto w Banku Gospodarstwa Krajowego⁷⁶. Oddano go do użytku w 1936 roku. Całkowity koszt budynku mieszkalnego wyniósł 3,3 mln zł.

Stopniowe przybliżanie się do kampusu zwartej zabudowy miejskiej doprowadziło do ograniczenia terenu pozostającego w dyspozycji Szkoły. Na posiedzeniu Senatu SGH 6 października 1936 roku na wniosek rektora zdecydowano o bezpłatnym przekazaniu miastu części terenu Szkoły. Oddano wówczas na potrzeby budowy alei Niepodległości działkę w kształcie trójkąta w zamian za zwolnienie SGH z udziału w kosztach budowy ulicy. Postanowiono też ogrodzić teren uczelni od strony planowanej ulicy⁷⁷.

W sumie przed wybuchem II wojny światowej SGH posiadała plac o powierzchni 40 978 m² (z czego w 1936 roku przekazano bezpłatnie na budowę alei Niepodległości 2185 m²), dwa budynki szkolne – od strony ulicy Rakowieckiej budynek A, czyli tzw. pawilon doświadczalny, budynek B, czyli pawilon biblioteczny, budynek mieszkalny C (szesnaście mieszkań) i budynki tymczasowe⁷⁸.

⁷⁶ Archiwum SGH, Księga protokołów posiedzeń Senatu 1932–1940, Posiedzenie Senatu Szkoły Głównej Handlowej w dniu 6 marca 1934 roku, s. 80.

⁷⁷ Archiwum SGH, Księga protokołów posiedzeń Senatu 1932–1940, Posiedzenie Senatu Szkoły Głównej Handlowej w dniu 6 października 1936 roku, s. 223–224.

⁷⁸ A. Podolska-Meducka, *Szkoła Główna Handlowa 1933–1939*, w: *Historia Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie 1906–2006*, red. W. Morawski, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2006, s. 71.